

Trump verklaard

Coen Pustjens was de laatste twee weken voor de Amerikaanse verkiezingen in de VS voor een studiemissie. Hij sprak daar met campagne-experts van Democratische en Republikeinse zijde, voerde campagne voor Hillary Clinton in de straten van Philadelphia en verdiepte zich in de verkiezingsresultaten.

COEN PUSTJENS

Internationale Politieke Consultant

Wat iedereen lange tijd voor onmogelijk hield, is gebeurd: Donald Trump is verkozen tot de 45ste president van de Verenigde Staten. Bijna alle experts hadden het bij het verkeerde eind: de media, opiniepeilers, commentatoren en het politieke establishment. Als we niet willen dat vergelijkbare ontwikkelingen zich ook in Europa door blijven zetten, is het essentieel dat Europese sociaal-democraten lessen trekken uit de overwinning van Trump. Ik noem er vier:

Verwaarloos de witte middenklasse niet

Net als in Amerika hebben veel sociaal-democratische partijen de ontevredenheid van de (lagere) middenklasse te lang genegeerd en hen gekleineerd. Hun verzet tegen het toenemende multiculturalisme, migratie en de verworven rechten van de LHBT-gemeenschap, en hun sociaaleconomische achteruitgang zijn door veel sociaal-democratische politieke partijen afgedaan als onbenullige en achterhaalde opvattingen. Zoals Diederik Samsom onlangs terecht zei: 'Dat mensen als Trump een kans krijgen is niet hun verdienste, maar onze tekortkoming.'

Laat duidelijk zijn: dit is geen pleidooi voor sociaal-democraten om achterhaalde of open-

lijk racistische opvattingen te legitimeren. Verre van dat. Maar de analyse van veel Nederlandse politici en media, dat de overwinning van Trump de overwinning van de boodschap van verdeeldheid is, is te kort door de bocht. Data suggereren juist dat Trump op de belangrijkste plekken niet dankzij maar ondanks zijn racistische opvattingen won. Clinton leed haar grootste verlies op de plekken waar eerder grote groepen blanke arbeiders op Obama stemden. Deze groep kiezers zijn veel sociaal-democratische partijen in Europa al jaren geleden verloren.

De winst voor sociaal-democratische partijen ligt in het bestuderen van de Trump-kiezers die normaliter Democratisch stemmen, maar dat nu niet deden. Daar zijn verschillende voorbeelden van. Ten eerste won Trump 10% van de kiezers die het presidentschap van Obama steunen en 23% van de kiezers die vinden dat de volgende president progressiever zou moeten zijn dan Obama. Daarnaast laten exitpolls zien dat Clinton 8%-punt meer kiezers had onder vakbondsleden dan Trump (51% tegen 43%). Obama had in 2012 echter nog 16% meer kiezers onder vakbondsleden dan Romney. Clinton deed het dus bijna twee keer zo slecht. Trump deed het ook 16% beter onder

kiezers uit huishoudens met een inkomen lager dan 30.000 dollar dan Romney. Tot slot is er ook een grote groep Sanders-supporters die voor Trump en niet voor Clinton koos. Dit zijn stuk voor stuk Trump-Democraten, kiezers die normaliter de Democraten steunen maar nu voor Trump stemden. Deze stemmen zijn vergelijkbaar met de kiezers die ook veel sociaal-democraten in Europa zijn kwijtgeraakt aan rechtse populistische of aan andere, linkere partijen.

Sterker nog: iedere sociaal-democraat in Europa zou de onderstaande afbeelding moeten uitvergrooten en boven zijn bureau moeten hangen (zie figuur 1). Hierop is te zien welke kiezers sinds de laatste verkiezingen van partij zijn veranderd.

De pijlen naar rechts zijn kiezers die in 2012 op Obama stemden en nu op Trump. De pijlen naar links zijn kiezers die in 2012 voor Romney kozen, maar nu voor Clinton. De trend is glashelder: in de 'Rust Belt', het noordoosten van Amerika, heeft een groot-

schalige migratie van Democratische naar Republikeinse kiezers plaatsgevonden. Deze staten – Ohio, Michigan, Pennsylvania, Wisconsin, Iowa – vormen het gebied waar de zware industrie gevestigd is: de staalindustrie (Pittsburgh), havens (Cleveland), treinsporen (Chicago) en auto-industrie (Detroit). Met uitzondering van Michigan kozen deze staten in 2012 nog allemaal voor Obama. Wisconsin werd voor het laatst in 1984 door een Republikein gewonnen, Pennsylvania en Michigan niet sinds 1988. Nu won Trump er. En het zijn exact deze staten die Trump het presidentschap opleverden en veelzeggend zijn voor het verlies van de Democraten. Juist omdat dit de arbeiders van weleer zijn, die sociaal-democraten al decennia aan het kwijtraken zijn.

Daar komt nog bij dat racisme en xenofobie een sterke correlatie met economische achteruitgang lijken te hebben. Onderzoek van economen Rob Johnson en Arjun Jayadev, die economische achteruitgang tussen 1979

Figuur 1 Kiezers die van stem veranderden tussen de verkiezingen van 2012 en 2016

en 2014 bestudeerden, toont een sterke correlatie tussen werkloosheid en racisme. Hoe hoger de werkloosheid, hoe meer racisme er tegen minderheden is. Een andere studie van de Universiteit van New York uit 2014, van Amy Krosch en David Amodio, laat zien dat raciale animositeit toeneemt in tijden van economische schaarste. En vorig jaar toonden de Duitse wetenschappers Manuel Funke, Moritz Schularick en Christoph Trebesch aan dat rechts-extremistische partijen meer steun en stemmen krijgen in tijden van financiële crisis. Dat betekent niet dat economische achteruitgang racisme kan verklaren, maar laat wel zien dat het een oorzaak is die bijdraagt aan meer racisme.

Als de Democraten de denkbeelden willen uitroeien die president Trump mogelijk hebben gemaakt, dan doen zij er goed aan economische emancipatie voor arbeiders weer centraal te stellen, zoals ze dat vroeger deden. Een dergelijke vernauwing van prioriteiten zou ook voor sociaal-democraten in Europa nuttig zijn. Clinton zei voor de verkiezingen in een interview met *The New Yorker*: 'We have been fighting out elections in general on a lot of noneconomic issues over the past thirty years [...] but we haven't had a coherent, compelling economic case in a while'. Ze had de voorwaarden voor haar eigen electorale ondergang niet beter kunnen schetsen. Met andere woorden: het recht van transgenders om de wc te gebruiken die ze willen (een belangrijk gespreks-onderwerp in de VS) is belangrijk, maar niet van groot belang voor de levens van witte middenklasse in de Rust Belt.

Het verlies van de Democratische partij heeft te maken met de telleurstelling van deze groep kiezers over de economische achteruitgang, de onrechtvaardigheid van het systeem (banken worden gered met hun belastinggeld, terwijl zij hun baan verliezen), de nadelige gevolgen van vrijhandel en globalisering en het gebrek aan kansen. Onderzoek van MIT-economen David Autor, David Dorn en Gordon Hanson laat zien welk effect de Chinese import heeft op Amerikaanse indus-

trie. Hun onderzoek wijst uit dat handel met China tussen 1999 en 2011 twee miljoen Amerikaanse banen heeft gekost. Nog belangrijker is dat de industrieën die hierdoor het hardst geraakt zijn, demografisch sterk geconcentreerd zijn rondom één gebied. U raadt het al: de Rust Belt.

Dezelfde onderzoekers laten in een ander onderzoek zien dat juist deze gebieden vatbaar zijn voor toenemende polarisatie. Kiezers in deze gemeenschappen zijn door de jaren heen conservatiever of juist progressiever gaan stemmen. Kortom, globalisering en de economische consequenties daarvan voor arbeiders spelen een rol in hun politieke voorkeur. Als je China vervangt door de invloed van Brussel en immigratie, zie je in Europa al snel de overeenkomsten met Amerika.

De kiezers van Trump gaven weinig om zijn beleidsvoorstellen

Die conclusies worden door de uitkomst van de verkiezing bevestigd. De helft van de kiezers in Michigan vindt dat internationale handel banen vernietigt, en van hen steunde 57% Trump en slechts 36% Clinton. Van de 31% kiezers die vinden dat internationale handel banen oplevert, stemde 65% op Clinton en maar 31% op Trump. Voor Ohio en Pennsylvania geldt hetzelfde: kiezers die kritisch zijn over handel steunden voor twee derde Trump, terwijl diegenen die er positief over zijn voor twee derde Clinton steunden.

Een stem op Trump is dus de ultieme straf van het gebrek aan perspectief dat deze kiezers door de Democratische partij geboden is. Het is de electorale wraak van de vergeten middenklasse. Als de Democraten hun belofte van sociaal opwaartse mobiliteit hadden ingewilligd of niet afgeleid waren

door het beslechten van sociaal-culturele tegenstellingen, dan was er voor deze groep geen reden geweest om Trump te steunen. Sociaal-democraten moeten een antwoord vinden om dat ongenoegen aan te spreken en met voorstellen komen die de sociaaleconomische emancipatie van die groep opnieuw centraal zet. Deze groepen opnieuw perspectief bieden.

Laat zien voor welke waarden je als partij staat

De Clinton-campagne was een geoliede machine. Veel campagneveteranen van Obama vervulden belangrijke posten in een enorme organisatie. Er werden honderden miljoenen meer opgehaald dan bij Trump. De campagne werd vormgegeven op basis van geavanceerde, data-gedreven kiezersidentificatie en mobilisering. En de communicatie bestond geheel uit uitgekiesde boodschappen die tot het de bot waren onderzocht door opinieonderzoek, focusgroepen en consultants.

Dat werkte echter precies het profiel in de hand dat kiezers al van Clinton hadden, namelijk een politieke 'insider' die al decennialang onderdeel van het systeem was en ieder woord dat ze uitsprak voorzichtig woog. Daartegenover stond een man die zonder schroom 'zei wat hij dacht' en die beloofde het systeem, waar zoveel mensen met afkeer naar waren gaan kijken, op te blazen.

Een zelfbenoemde populistische held die de frustratie van het gewone volk begrijpt en in klinkklare taal met hen communiceert, net als een gezin aan de keukentafel zou doen. Trump vertelde kiezers met een onbeschaamd pragmatisme wat ze wilde horen; dat de snel veranderende samenleving waar ze in leefden teruggedrongen kon worden tot het nostalgische verleden van Amerika, waarin blanken het voor het zeggen hadden, vrouwen en mannen hun positie kenden, economische groei aan iedereen een baan bood, kleine gemeenschappen overzichtelijk waren en de overheid klein was. Kortom, een verleden dat nooit bestaan heeft.

De tegenstander van Trump was niet Clinton, maar de politieke elite van Amerika, die het gewone volk al lang niet meer begreep noch vertegenwoordigde. Zijn kandidatuur werd een opstand van het volk tegen alle instellingen die hen in de steek hadden gelaten: politici, politieke partijen, het establishment in Washington, Wall Street, de media, Hollywood en academici. Net zoals Brexit een referendum over het ongenoegen rondom immigratie en de Engelse politiek werd.

Het verzet van het Democratische en Republikeinse establishment tegen de kandidatuur en de ongepolijste meningen van Trump bekrachtigde het imago van de politieke buitenstaander alleen maar. Trump werd in de ogen van de Amerikaanse kiezer de 'blauweboordenmiljardair' die de klassieke tegenstelling van wij (het volk) tegen zij (degenen die hen onderdrukken) uitdroeg, net als de meeste populistten dat succesvol in Europa doen. Trump was de Obama van 2016, de 'change'-kandidaat. Van de kiezers die verandering wilden, had maar liefst 83% van de kiezers een voorkeur voor Trump.

Dat is ook de reden dat de kiezers van Trump weinig gaven om zijn 'beleidsvoorstellen'. Sterker nog: veel van zijn voorstellen worden door zijn eigen kiezers als onrealistisch en/of onwenselijk gezien. De muur met Mexico, het meest genoemde beleidsvoorstel, wordt door 59% van Amerikanen afgekeurd, en 70% van de Amerikanen vindt dat immigranten de kans moeten krijgen Amerikaans burger te worden. Slechts 25% van Amerikanen steunt de deportatie van illegalen. Op de verkiezingsdag vond 63% van de kiezers dat Trump de kwalificaties noch het temperament heeft om president te zijn. Al deze zaken deden echter niet ter zake, omdat Trump zich positioneerde tegen de politieke elite. Het profiel en de waarden die hij voorstond waren voor zijn kiezers belangrijker dan de concrete beleidsvoorstellen die hij had.

Clinton wist door kiezersonderzoek maar al te goed dat zij niet populair was, dus richtte zij haar pijlen op Trump. Een stem op haar was

een stem tegen Trump, niet zozeer voor haar. Dat bleek uiteindelijk een funeste fout, omdat ze de Amerikaanse middenklasse geen inhoudelijk en emotioneel alternatief bood tegen Trump. Juist omdat ze zich op de boodschap richtte waarom kiezers niet op Trump moest stemmen, vergat ze te vertellen waarom ze wel op haar moesten stemmen. Kortom, ze vergat de belangrijkste les van de politiek, namelijk dat je een verhaal moet vertellen, laten zien voor welke waarden je staat en waarom jij de persoon bent om voor die waarden te vechten. Dat is misschien wel de belangrijkste les voor sociaal-democraten in Europa, aangezien ook zij al jaren hun verhaal en waarden kwijt lijken te zijn.

Het gevaar van de politieke stolp

Op verkiezingsdag en tijdens de daaropvolgende dagen was ik in Washington, voor 92% Democratisch. Net als in veel andere Democratische bolwerken werd daar met ongelooft gereageerd op de uitslag. Veel mensen die ik sprak, vroegen zich hardop af wie de kiezers van Trump waren en in wat voor land ze leefden. Ze kenden niemand die ook maar enigszins overwogen had op hem te stemmen. Ik herkende dit uit mijn eigen tijd toen ik voor politici werkte. Men verliest dan al snel uit het oog dat politiek er voor de meeste mensen niet toe doet en dat ze er niet mee bezig zijn.

De winst van Trump legde echter een dieper probleem bloot: het totale gebrek aan inzicht van de Democraten over de situatie van een deel van hun kiezers. Clinton bezocht Wisconsin tijdens haar campagne geen enkele keer, ze verloor die staat met minder dan 1%. Democraten namen aan dat staten als Wisconsin, Pennsylvania en Michigan net als in het verleden Democratisch zouden kiezen. Er werd daarentegen wel tijd en geld geïnvesteerd in Arkansas, North Carolina en Iowa, die Clinton dacht te kunnen winnen. Ze verloor in alle drie ruim. Dat de Democratische partij het diepgewortelde ongenoegen onder hun kiezers in de Rust Belt niet zag en begreep is kwalijk.

Het doet denken aan de ontkenning van het multiculturele drama dat sociaal-democraten pas onderkenden na de opkomst van Fortuyn en andere Europese populistten. Politiek gaat over het vertegenwoordigen van de mensen voor wie je zegt op te komen. Het verlies van de Democratische partij in de Rust Belt laat zien dat ze geen enkel benul hadden van wat er in de hoofden van hun kiezers omging.

Er is maar één manier om daarachter te komen, namelijk door met mensen in gesprek te gaan, ze aan te horen en oplossingen te bieden voor hun problemen. Ik heb dezelfde neiging gezien in Nederland. In 2014 was ik betrokken bij de PvdA-gemeenteraadsverkiezingen in Amsterdam. Om de opkomst onder onze kiezers te verhogen ging de campagne de wijken in. Veel kiezers wonen in Noord,

Voor het eerst in de Amerikaanse politieke geschiedenis is sprake van een dubbele fragmentatie

Nieuw-West en Amsterdam Zuidoost. Veelal zogenaamde Vogelaar-wijken met sociaaleconomische achterstand en hoge percentages niet-westerse allochtonen. Wat mij trof, is dat ontzettend veel mensen die betrokken waren bij de campagne bijna nooit in die wijken kwamen. Maar het kan niet zo zijn dat je als partij slechts in bepaalde wijken komt als de verkiezingen eraan komen. De overwinning van Trump laat opnieuw zien hoe belangrijk het is dat sociaal-democratische partijen zich niet opsluiten in de politieke realiteit van een stadhuis of parlement. Er moet een blijvende dialoog zijn met kiezers, om te begrijpen wat hen bezighoudt en welke problemen ze ervaren. Niet uit verkiezingsonderzoek, maar door het gesprek aan te gaan. En niet alleen tijdens verkiezingen.

Overbrug de verschillen

Misschien wel de meest waardevolle en meest zorgelijke les uit de verkiezing van Donald Trump is de diepe verdeeldheid van het land. Op bijna alle terreinen zijn de tegenstellingen gegroeid en diepgeworteld: etniciteit, geslacht, opleiding, leeftijd. Vrouwen stemden anders dan mannen, hoogopgeleiden anders dan laagopgeleiden, allochtonen anders dan autochtonen, jongeren anders dan ouderen, kiezers in steden anders dan zij die in dorpen of op het platteland wonen. Kortom, de Amerikaanse samenleving is op vrijwel alle vlakken gepolariseerd.

Trump won de stem van blanke autochtone kiezers overweldigend, met name in landelijke gebieden en onder mannen. In totaal kreeg Trump 22% meer stemmen van blanke kiezers dan Clinton, 59% van hen koos voor Trump tegen 37% voor Clinton. Onder blanke mannen won Trump de stem van 63% en onder blanke vrouwen 53%. Maar ook binnen de groep blanke kiezers bestaan grote verschillen (zie tabel 1).

Dit verschil is nog groter wanneer we kijken naar leeftijd. Van de jongeren onder 29 jaar koos 55% voor Clinton en 37% voor Trump. Kiezers tussen 30 en 44 jaar kozen voor 50% Clinton en 42% Trump. Trump won meer stemmen in gebieden waar de gemiddelde leeftijd hoger was.

Latijn-Amerikaanse en Aziatische kiezers stemden voor 65% op Clinton en 29% op Trump. Afro-Amerikanen stemden zelfs voor 88% op Clinton en 8% op Trump, een verschil van maar liefst 80%. In gebieden waar minder Latino's en Afro-Amerikanen wonen, deed Trump het beter. Hoe lager het percentage minderheden in gemeenschappen, hoe meer steun hij kreeg. Anders gezegd: hoe blanker de gemeenschap, hoe groter de steun voor Trump. En ook in gebieden waar de laatste 15 jaar veel nieuwe allochtonen zijn komen wonen, maar waar blanken nog steeds in de meerderheid zijn, kon Trump op grotere steun rekenen.

De electorale tweedeling is zelfs duidelijk onder religies. Trump kreeg een meerderheid van de stemmen onder protestanten, katholieken (met uitzondering van Latino's), mormonen en evangelische christenen. Terwijl Clinton de meerderheid van de stemmen onder joden, moslims, hindoes en atheïsten kreeg.

Voor opleiding zien we vergelijkbare cijfers. In gebieden waar meer kiezers hoger opgeleid zijn, kreeg Trump aanzienlijk minder stemmen. Dit is het grootste verschil tussen kiezers met verschillende opleidingen sinds 1980. Ook het verschil in keuze tussen de seksen was sinds 1976 nog nooit zo groot. In stedelijke gebieden won Clinton met 59% van de stemmen, tegen 35% kiezers die voor Trump stemde. In landelijke gebieden koos 62% voor

Tabel 1 Kiesgedrag onder blanke kiezers

	Trump in%	Clinton in%	Marge
Lager opgeleide blanke mannen	72	23	T + 49
Lager opgeleide blanke vrouwen	62	34	T + 28
Hoger opgeleide blanke mannen	54	39	T + 15
Hoger opgeleide blanke vrouwen	45	51	C + 6

Data gebaseerd op resultaten van drie voorlopige exitpolls.

Bron: ABC NEWS

Trump en slechts 34% voor Clinton. Nog een treffend voorbeeld van de verdeeldheid van het land.

Kortom, Clinton won overwegend stemmen van hoogopgeleide, vrouwelijke, stedelijke, jonge en autochtonen kiezers en Trump stemmen van (overwegend mannelijke) lager opgeleide, blanke, oudere, religieuze en provinciale kiezers. En alsof dat nog niet zorgelijk genoeg is, is er voor het eerst in de Amerikaanse geschiedenis een dubbele fragmentatie zichtbaar. Een die niet alleen de verschillen tussen partijen vergroot, maar ook daarbinnen. Er is binnen de Republikeinse partij een breuk tussen de populistische Trump-supporters plus de conservatieve Tea-party beweging, versus de ideologische conservatieve elite die de partij lang geleid heeft. Tegelijkertijd is er binnen de Democratische partij een strijd gaande tussen de gematigde New Democrats, die economisch conservatiever zijn en naar het politieke midden willen opschuiven, en de linkse kerk van Bernie Sanders en Elizabeth Warren, die een duidelijk links profiel voor de partij willen en die in de voorverkiezingen 12 miljoen stemmen kregen. Al met al een tot op het bot verdeelde samenleving.

Hoewel sommige politieke en maatschappelijke tegenstellingen tussen groepen in Europa gelukkig niet zo diep zijn als in de Verenigde Staten, is de polarisatie tussen verschillende groepen ook hier al jaren zichtbaar. Sociaal-democratische partijen spelen traditiegetrouw een belangrijke rol in het verbinden van verschillende groepen mensen. Dit geldt zowel voor het soort kiezers dat ze aanspreken, als het politieke belang dat zij hechten aan het verbinden van verschillende groepen. De situatie in Amerika bewijst eens te meer hoe belangrijk die functie in een samenleving is.

Een nieuwe aanvalsagenda om solidariteit te bekrachtigen en verschillende groepen met elkaar te verbinden is essentieel om te voorkomen dat mensen zich verder van elkaar verwijderen. Als mensen van verschillende etnische achtergronden, inkomensklassen, leeftijden, religies en geslachten elkaar niet

spreken, niet zien en niet tegenkomen, zullen de tegenstellingen alleen maar toenemen, zoals dat in Amerika het geval is. Dat is een ideale voedingsbodem voor populistische Trump, Le Pen, Wilders, Pegida en UKIP om mensen verder tegen elkaar uit te spelen. Met alle gevolgen van dien.

Initiatieven om wijken door sociale woningbouw gemengd te houden, gemengde scholen en klassen te creëren, quota voor vrouwen in het bedrijfsleven en de overheid te introduceren, discriminatie op de arbeidsmarkt tegen te gaan, inkomensverschillen te verkleinen en andere manieren om groepen elkaar te laten ontmoeten, zijn essentieel om hen blijvend met elkaar te verbinden. Die creëren de voorwaarden voor een gemeenschap. Bobby Kennedy zei daarover ooit: 'Als wij onze

De Amerikaanse situatie bewijst weer eens het belang van de verbindende positie van sociaal-democratische partijen in de samenleving

medeburgers uitsluitend als vreemdelingen gaan zien, zullen wij slechts een stad of land met elkaar delen, maar nooit een gemeenschap.' En als sociaal-democratische partijen in Europa die rol niet op zich nemen, zal waarschijnlijk niemand dat doen. Terwijl juist die verbinding nu belangrijker dan ooit blijkt.

De verrassende overwinning van Trump zal nog lang bestudeerd worden. En er zal nog meer over geschreven worden. Maar met verkiezingen in Nederland, Duitsland en Frankrijk in het vooruitzicht is het zaak dat sociaal-democraten deze en andere inzichten zo snel mogelijk leren. Anders hebben wij binnenkort in Europa onze eigen Trumps die de dienst uitmaken.